

מופנה

גזירה שווה שהמילים שמהן היא נלמדת אינן נצרכות לשום דרשא אחרת (נידה כב:).

הגדרה

בערך זה נדון בחילוק בין גזירה שווה מופנה לאינה מופנה. לשאר כללי גזירה שווה ע"ע גזירה שווה.

בדיני גזירה שווה.

ישנם שלושה מיני גזירה שווה (נידה כב:):

החילוק

(א) מופנה משני צדדין - דברי הכל למדין ואין משיבין (דהיינו אפילו אם יש להשיב (רש"י שם ד"ה אין)).

(ב) מופנה מצד אחד - לרבי ישמעאל למדין ואין משיבין, לרבנן למדין ומשיבין (דהיינו למדין אם אין להשיב, ואם יש להשיב - משיבין (רש"י שם ד"ה לרבנן)).

(ג) אינה מופנה - אין למדין.

ונדון בכל אחד מהם:

מופנה משני צדדים אין משיבים. דהיינו אין משיבים פירכא שלא ישאר קיום לגזירה שווה, אך אם הפירכא רק על דין אחד, ודין אחר כן אפשר ללמוד - כן משיבים (חידושי הר"ן סנהדרין פט, יד מלאכי קכז).

אפשר שהתורה תכתוב גזירה שווה מופנה גם אם ממילא אין שום פירכא שאפשר לפרוך. ואין להקשות על כך מדוע היא מופנה (יד מלאכי קכו).

מופנה מצד אחד - לדעה שבעינין מופנה רק מצד אחד, כתב רבינו פרץ שלומדים מהאינו מופנה אל המופנה, ולא להיפך. והבאר יעקב פירש בדעתו שכל זה כשיש מה ללמוד מהאינו מופנה אל המופנה, אך אם אין מה ללמוד ממנו - לומדים מהמופנה לאינו מופנה (הביאם ודן בזה חתם סופר נידה כב: ד"ה מאי).

אינה מופנה - אין למדין ממנה כלל. והירושלמי סובר שלרבי עקיבא כן למדים ממנה (סנהדרין ז-י [לד:]: וכל המפרשים שם. אמנם הפני משה יומא ח-ג [מ:]: סתר את דבריו בסנהדרין שם וכתב שגם לרבי עקיבא לומדים ממנה רק אם מופנה מצד אחד).

שאר המידות שהתורה נדרשת בהן לא צריכות להיות מופנה: גזירה שווה של גילוי מילתא (כשם ששאר כללי גזירה שווה לא נאמרו לגביה) (בירורי המידות ג-גב), היקש (רש"י סוכה לא. השני על תד"ה ור"י, בדעת תוס'), כלל ופרט, פרט וכלל (בירורי המידות ז-א-ג).

במדות שונות

אין אדם דן גזירה שווה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבתי (פסחים סו.). ודנו המפרשים האם מחלוקת זו קשורה למחלוקת האם גזירה שווה צריכה להיות מופנה, ויש בזה שלוש דעות:

פרטי הדין

(א) בפשטות לכ"ע צריך קבלה מרבתי (בירורי המידות ג-ו-ד בדעת רש"י ור"ת. אמנם יעב"ץ נידה כב: בסופו הוכיח שרבי מאיר סובר שאין צריך קבלה מרבו).

(ב) לדעה שצריך להיות מופנה אדם דן מעצמו (יעב"ץ נידה כב:, ומעין זה בירורי המידות ג-ו-ד בדעת הריטב"א, שכתב שמופנה משני צדדים אין צריך קבלה מרבתי).

(ג) הפוך מהדעה הקודמת - לדעה שאין צריך להיות מופנה אדם דן מעצמו (שערי חכמה שב שמעתתא (לרבי אלעזר רוקח) ט-לד, אהלי יהודה ערך גזירה שווה).

ערכים קרובים: גזירה שווה, מידות שהתורה נדרשת בהן. ערכים קרובים